Rocznik Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie
Rok LXV (2020)
PL ISSN 1642-2503

ALFRED F. MAJEWICZ
International Institute of Ethnolinguistic and Oriental Studies (Stęszew)

JAPONICA W ARCHIWALIACH PO BRONISŁAWIE PIŁSUDSKIM W BIBLIOTECE PAU I PAN W KRAKOWIE (9). FUJIHIKO SEKIBA I JEGO PRZESYŁKA

Słowa kluczowe: Bronisław Piłsudski, Fujihiko Sekiba, Ajnu, etnomedycyna, *japonica* w Bibliotece PAU PAN w Krakowie

Kontynuując (zob. Grodziska 1998, Majewicz 1999, 2007, 2007a, 2008, 2009, 2012, 2015, 206, Grądzka i Majewicz 2019) prezentację *japoniców* po Bronisławie Piłsudskim przechowywanych w Bibliotece Naukowej PAU i PAN w Krakowie, niniejszy materiał w serii poświęca się pismu przewodniemu do przesłanej wraz z nim publikacji autora i pisma, i książki w liście podpisanego jako <Sekiba> z niejednoznacznym i trudnym do odczytania inicjałem imienia (zob. facsimile). List (sygn. 4648, k. 29–29v) jest napisany po niemiecku, a wybór jego do przedstawienia w serii wynikł z konieczności ustalenia pewnych faktów biograficznych przy gotowaniu do publikacji polskojęzycznej wersji monografii *Japonia późnych lat okresu Meiji oczyma Bronisława Piłsudskiego* – byłoby nieuzasadnioną stratą zaniechanie udostępnienia wyników poczynionych ustaleń.

Poniżej facsimile listu (1) oraz transkrypt odczytu (2) i przekład (3):

1.

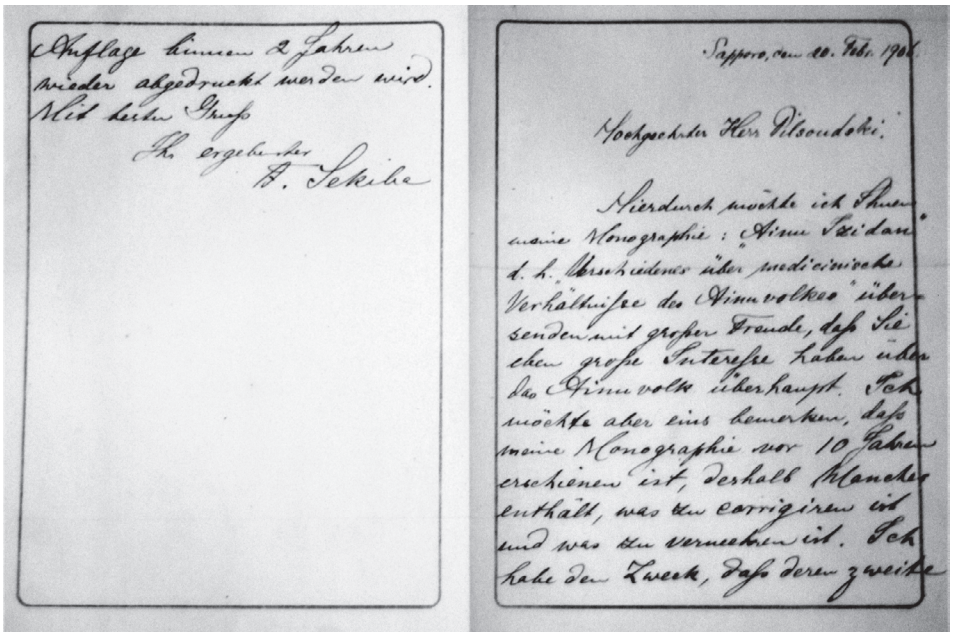

2.

Sapporo, den 20 Febr. 1906.

Hochgeehrter Herr Pilsoudski,

Hierdurch möchte ich Ihnen
meine Monographie: „Ainu Izidan"
d. h. „Verschiedenes über medizinische
Verhältniße des Ainu volkes" über-
senden mit großer Freude, daß Sie
eben große Intereßse haben über
das Ainu volk überhaupt. Ich
möchte aber eins bemerken, daß
meine Monographie vor 10 Jahren
erschienen ist, deshalb Manches
enthalt, was zu corrigiren ist
und was zu vermehren ist. Ich
habe den Zweck, daß deren zweite
Auflag binnen 2 Jahren
wieder abgedruckt werden wird.
Mit besten Gruß
Ihr ergebenster
F. Sekiba

3.

Sapporo, 20 lutego 1906

Wielce Szanowny Pan Piłsudski.

W załączeniu chciałbym Panu przesłać moją monografię zatytułowaną „Ainu Izidan", to jest „Rozmaitości na temat medycznych uwarunkowań ludu Ajnów"[1] z wielką radością z tego, że Pan ma tak duże w ogóle zainteresowania ludem Ajnów. Muszę wszakoż jedno zaznaczyć, [to mianowicie] że moja monografia ukazała się przed 10 latami, dlatego niejedno w niej jest do skorygowania i niejedno by trzeba uzupełnić. Mam na względzie, że w przeciągu dwóch lat wydrukowany zostanie jej drugi nakład. Z najlepszym pozdrowieniem

Pański w najwyższym stopniu oddany F. Sekiba.

Przed przejściem do książki, której posłanie Bronisławowi jest istotą treści listu, trzeba przyjrzeć się jej autorowi.

Fujihiko Sekiba (関場不二彦, 1865–1939) był znanym w całej Japonii lekarzem, ale także naukowcem w zakresie medycyny, sporo piszącym i publikującym zarówno prace naukowe (cf. np. 1907a), jak i popularne eseje z innych dziedzin. Urodził się w rodzinie samuraja z feudalnego lenna Aizu (*Aizu-han* 会津藩) w słynącej z samurajskich tradycji (i historycznego, acz w dzisiejszej postaci odbudowanego zamku[2]) miejscowości Aizuwakamatsu (会津若松市)[3] w prowincji Mutsu (*Mutsu-no kuni* 陸奥國), dzisiejsza prefektura Fukushima 福島県, region Tohoku (*Tōhoku chihō*東北地方), dokładniej na podzamczu (*Wakamatsu jōka*若松城下[4]) Naka Takajō-machi[5] (中鷹匠町), jednak rodzina „wkrótce po jego urodzeniu się" przeprowadziła się do Edo, które odzyskało nazwę Tokio, i tam uczęszczał do szkół (m.in. do szkoły języków obcych), w 1882 roku wstępując na kurs przygotowawczy do studiów w Wyższej Szkole Medycznej przy Tokijskim Uniwersytecie Cesarskim (東京帝大医科大学予科). Uniwersyteckie studia medyczne odbyte pod kierunkiem niemieckiego profesora Juliusa Scriby ukończył w 1889 roku specjalizacją w zakresie chorób zewnętrznych (jap. 外科 *geka* – mniej więcej 'chirurgia').

---

[1] W literaturze tytuł ten interpretowano różnie: „An account on Ainu medicine" (Irimoto 1992: 285), „Discussion on Ainu medical matters" (Sawada w: Sawada & Inoue 2010/2: 74), „The Ainu medicine" (Majewicz w: Sawada & Inoue 2010/2: 326), „Concerning the Medical Situation of the Ainu People" (Sawada & Inoue 2010/2: 383).

[2] Tsurugajō 鶴ヶ城, stara historyczna nazwa Kurokawajō 黒川城, zbudowany w 1384, zburzony 1874 decyzją rządu, zrekonstruowany od 1965, duża atrakcja turystyczna regionu.

[3] Inne częste zapisy: Aizu-Wakamatsu Aizu Wakamatsu.

[4] *jōka* 城下 implikuje zarówno 'podzamcze, obszar wokół zamku', jak i 'miasto zamkowe (takie, w którym jest zamek-twierdza)', a nawet 'stolica lenna'.

[5] Aktualnie dzielnica Sengoku-machi 千石町 w mieście Aizuwakamatsu (119 477 to szacunkowa, acz dość precyzyjna liczba jego mieszkańców na 1 stycznia 2020).

Julius Karl Scriba (ユリウス・カール・スクリバ, 1848–1905), urodzony w Reinheim pod Darmstadtem w rodzinie aptekarza absolwent medycyny Uniwersytetu w Heidelbergu[6], został zatrudniony przez rząd japoński jako jego doradca medyczny i wykładał w wyżej wspomnianej szkole uniwersyteckiej chirurgię, ginekologię, dermatologię i oftalmologię w latach 1881–1087 oraz 1889–1901, zasłynął też pionierskimi operacjami (np. wykonując pierwszą w Japonii kraniektomię w 1882) oraz słynnymi potem absolwentami – jego uczniami (wśród nich znanym neurochirurgiem i gastronenterologiem onkologicznym przewodu pokarmowego nazwiskiem Hayari Miyake[7]).

Obok Scriby, nauczycielem akademickim Sekiby był też Erwin Otto Eduard von Bälz (エルヴィン・フォン・ベルツ, 1849–1913), inny niemiecki profesor medycyny (absolwent Uniwersytetu w Tybindze) na służbie japońskiej, m.in. osobisty lekarz cesarza Meiji i wpływowych polityków, w tym premierów Hirobumiego Ito i Aritomo Yamagaty. Na cesarskim Uniwersytecie Tokijskim wykładał fizjologię, medycynę chorób wewnętrznych i ginekologię[8].

W 1892 roku Sekiba powołany został na dyrektora Publicznego Szpitala Municypalnego w Sapporo, ale w 1893 roku stanął na czele powołanego i zorganizowanego już przez siebie, funkcjonującego do dzisiaj, szpitala o aktualnej nazwie *Chiiki Iryō Kinō Suishin Kikō Sapporo Hokushin Byōin* 地域医療機能推進機構札幌北辰病院 (oficjalna angielskojęzyczna nazwa *Japan Community Healthcare Organization Sapporo Hokushin Hospital*), popularnie nazywanego *Jeikō Sapporo Hokushin Byōin* (JCHO札幌北辰病院)[9].

Wyjaśnienia w tej popularnej nazwie wymaga jeszcze wyraz *Hokushin* 北辰 – i tu uciekniemy się do tytułu biografii Sekiby (Hata 2011): *Hokushin-no gotoku*.

Pierwszy wyraz to ‘Gwiazda Północy’, całkiem przyjemna, nastrojowa, by nie rzec romantyczna i kojąca (a chory ukojenia potrzebuje w pierwszej kolejności…) nazwa dla szpitala zlokalizowanego na najbardziej północnej z wielkich wysp

[6] Scriba z kolei uczył się u wybitnego chirurga austriacko-czeskiego Vincenza Czernego, współautora i wydawcy fundamentalnych *Beiträge zur operativen Chirurgie*, Stuttgart 1878, upamiętnionego w Heidelbergu nazwami ulicy i mostu.

[7] Miyake (三宅速) był także uczniem wielkiego polskiego chirurga profesora Jana Mikulicza-Radeckiego w Breslau (dzisiaj Wrocław); Mikulicz-Radecki w Japonii jest niemal czczony i nazywany „praojcem naszej chirurgii” (*der Urvater unserer Chirurgie*).

[8] Postanawiając zmodernizować i zwesternizować swoje państwo po jego otwarciu się na świat po długim okresie samoizolacji (*sakoku*) rząd japoński zapraszał możliwie najlepszych specjalistów w różnych dziedzinach z Europy i USA; medycynę niemiecką uznano wtedy za przodującą w świecie, stąd i wymienieni nauczyciele i obowiązek nauczania przyszłych medyków języka niemieckiego.

[9] Łacińskie litery JCHO, po japońsku wymawiane właśnie [dziejko] z wydłużonym [o], to skrót od utworzonej 1 kwietnia 2014 roku agencji rządowej o takiej akurat angielskojęzycznej nazwie <Japan Community Health care Organization> z siedzibą w Tokio (Tokyo, Minato-ku). Według danych na 30 stycznia 2020, JCHO miała w swojej gestii dwanaście szpitali na terenie całej Japonii poza prefekturą Okinawa (oficjalna strona sieci: http://www.jcho.go.jp/).

Japonii[10], reszta w tytule implikuje relację porównania w trybie przypuszczającym ‘tak jakby, to jakby’, ‘on jak ta jego Gwiazda Północy ~ on jak ten jego szpital’ – on sam jako ta Gwiazda prowadząca (tych, co trzeba prowadzić – do zdrowia, do nadziei, to, co trzeba prowadzić – do rozwoju, do nowoczesności), on (sam) jak ten cel przyświecający. Co więcej, drugi chiński znak zapisu <辰>, ma jeszcze implikacje związane z etymologią (w znaczeniu pochodzenia i znaku pisarskiego, i samego wyrazu) i dywagacjami zodiakalnymi (jak ‘wstanie, wzbicie się’, ‘(latający) smok’, ‘ciało niebieskie’ (‘gwiazda’ tu to jedna z możliwości), ‘czas, pora’). Bez znajomości choćby rudymentów biografii i bez jednoznacznego podtytułu książki („biografia Fujihiko Sekiby”) tytuł by pozostał niezrozumiały.

Pierwotnie nazwany *Sekiba Iin* (関場醫院 ‘szpital Sekiby’), szpital został przemianowany w 1894 roku na *Hokkai Iin* (北海醫院, *hokkai* oznacza ‘północne morza’, jest także częścią nazwy wyspy Hokkaido), a człon *Hokushin* wprowadzono w roku 1897. Sekiba pełnił funkcję dyrektora swojego powiększającego się szpitala aż po rok 1931.

W 1897 roku Sekiba podjął inicjatywę zorganizowania lekarzy Hokkaido w organizację zawodową (北海道連合医会 *Hokkaidō Rengō Ikai*), warunki jednak okazały się nie sprzyjać takiemu pomysłowi („związki”, szczególnie zawodowy, każdej władzy jawiły się niebezpiecznymi), powrócił więc do owej idei w 1913 roku – zakładając Hokkaidzkie Towarzystwo Lekarskie (北海道医師会 *Hokkaidō Ishi Kai*), na którego czele stał od 1915 roku do końca swoich dni (Hokkaido Shimbunsha 1981/1: 1002[11]; Sapporoshi Ishikai 2008 z kolei wskazuje go jako pierwszego szefa Stowarzyszenia Medyków Sapporo, podając jako daty krańcowe jego szefowania lata „Meiji 40 – Showa 14/8”, tj. 1907 – sierpień 1939). Jeszcze przed stanięciem na czele powołanego stowarzyszenia, lecz już jako dyrektor zarządzający swojego szpitala, udał się do Niemiec dla pogłębienia wiedzy jako student zagraniczny Uniwersytetu Berlińskiego, po połowie roku jednak za konieczne uznał wrócić do Japonii na swoje stanowisko.

Sekiba był też historykiem medycyny (cf. 1933, 1933a), antropologiem (cf. np. 1907[12]), bibliofilem, wytrawnym znawcą i kolekcjonerem chińskiej poezji klasycznej oraz dawnych pieczęci, a nawet księgarzem i antykwariuszem[13].

---

[10] Nie była ona wtedy najbardziej północną z wysp w ogóle, bo do Cesarstwa (*Teikoku*) należał cały łańcuch Wysp Kurylskich ciągnący się około 1300 km na północ od Hokkaido, aż po Kamczatkę.

[11] Hasło „Sekiba Fujiko” autorstwa Hideo Kotake (小竹英夫) – autora m.in. wydanego w 2003 roku obszernego krytycznego zarysu dziejów szkolnictwa medycznego na Hokkaido (北海道医学教育史攷。 札幌: 北海道出版企画センター).

[12] Właściwie niemal każda praca Sekiby w mniejszym lub – raczej – większym stopniu nasączona jest jeśli nie solidną dawką wiedzy, to znaczącymi dygresjami z zakresu fizycznej (co oczywiste), jak i kulturowej (co było nowatorskie) antropologii.

[13] Jako współwłaściciel – jak byśmy to dzisiaj nazwali – „księgarni klubowej” o wyrafinowanej (dla profesjonalistów i wtajemniczonych) nazwie 獺祭魚書屋 *dassaigyo sho'oku* (*ibid.*).

Dla treści niniejszego tekstu najważniejsze jednak jest to, że Sekiba był jednym z pionierów etnomedycyny, ze zogniskowaniem swoich zainteresowań w tym zakresie na rdzennych mieszkańcach Hokkaido – Ajnach. Poznał ich przez pastora i misjonarza pracującego wśród Ajnów Johna Batchelora (1855–1944), który przez dziesięciolecia uchodził za jedynego od nich specjalistę, autora kilkakrotnie wznawianych gramatyki i słownika ich języka oraz kilku monografii na temat ich kultury. Batchelor prowadził coś w rodzaju ośrodka zdrowia oferującego darmową pomoc medyczną dla Ajnów (*seryō byōshitsu* 施療病室) i poprosił Sekibę, aby ten ich leczył w tym ośrodku, na co Sekiba przystał. Jest opinia, że głęboka empatia Sekiby w stosunku do Ajnów skłoniła go do powołania kolejnej organizacji – Towarzystwa Antropologicznego w Sapporo (*Sapporo Jinruigakkai* 札幌人類学会). Sekiba udzielał pomocy i porad medycznych „interesownie" – w najlepszym tego słowa znaczeniu: za otrzymywaną od Ajnów wiedzę o nich samych z pierwszych ust.

Rezultatem tej „interesowności" były cykle artykułów na temat nazw części ciała (Sekiba 1897) i nazw chorób (1997a) w języku Ajnów, charakterystyki chorób występujących wśród Ajnów (1887b), menopauzy (1909) czy np. artykuł o tym, że legendarni mieszkańcy Yezo[14] zwani przez Ajnów *koropokkuru* „to fikcja" (1907) lub, w późniejszym okresie, że „szczepienia przeciw ospie miały miejsce na Yezo wcześniej niż w Japonii" (1933).

Wiedzę czerpał również z bezpośredniego kontaktu z ciałami przezeń leczonych Ajnów, m.in. w 1903 roku ogłosił cytowany później w fachowej literaturze wynik obserwacji, wedle którego tzw. „plama mongolska" (*mōkohan* 蒙古斑, *Mongolian spot* ~ *Mongolian blue*), występująca u 96,03% japońskich dzieci (dane z roku ok. 1930), u dzieci ajnuskich czystej krwi, którymi się zajmował, wystąpiła tylko w 16 spośród 150 (10,7%) przebadanych przypadków[15] (cf. Kodama 1970: 81–82 i 112). Inna cytowana wybiórczo obserwacja Sekiby dotyczyła wpływu syfilisu na potomstwo: powodował on niedorozwój (karłowatość) i stosunkowo szybkie po urodzeniu zejście śmiertelne (Walker 2001: 192 za Sekiba 1896: 122).

Książka, do której przedstawiony dokument był „listem przewodnim", to wydane w 1896 roku nakładem własnym autora jako „artykuł nie do sprzedaży" (zob. niżej) „Pogadanki na tematy medyczne dotyczące Ajnów" ~ „Pogadanki o medycynie ajnuskiej", klasyk w domenie japońskiej etnomedycyny i jedno z pionierskich w niej dokonań. Ponieważ książka bez wątpienia trafiła do rąk

[14] ~ Ezo ~ Ezochi 蝦夷(地) ~ Ezogashima 蝦夷ヶ島, dawna – „przedhokkaidzka" – nazwa wyspy Hokkaido (przedtem używana na określenie „wszystkich barbarzyńskich ziem na północ" od Japonii aż po Kamczatkę, a nawet Aleuty).

[15] Za Buntarō Adachi (足立文太郎) 小兒ノ臀部ニ於ケル青斑ニ就テ [o mongolskim sińcu w okolicy pośladków niemowląt] w *Chūgai Iji Shimpō* (中外醫事新報) nr 568, 1–3; 569, 21–24; 570, 11–18 (1903); późniejsze badania z lat 1930-tych wykazywały wartości ponad czterokrotnie wyższe (46,27%).

Bronisława, zaś ten nie zwykł się łatwo rozstawać z takimi dlań skarbami, należy przedsięwziąć skrupulatnie poszukiwania owego egzemplarza; stąd poniżej dzieło zostanie dość szczegółowo opisane.

Tom, o objętości 240 stron (w tym 227 numerowanych), poza jednostronicowym wstępem autorskim, spisami literatury spożytkowanej oraz treści, nadto erratą (błędy druku dotyczą przede wszystkim wyrazów obcych w piśmie łacińskim) zawiera 16 ponumerowanych tekstów tematycznie zróżnicowanych: **1.** Ajnowie a higiena (アイヌと衛生上の保護 *Ainu-to eiseijō-no hogo*, ss. 1–4); **2.** Doktorzy, szamani, kapłani (ポタラグル, トゥスグル, ヘシュリウタレ *Potaraguru*, *tusuguru, heshuriutare*[16], 5–10); **3.** Rośliny stosowane przy obrzędach (イケマ, **祈禱**, 驅疫植物 *Ikema*, *kitō*, *kuyaku* [~ *kueki* ?] *shokubutsu*, 11–18[17]); **4.** Kult demonów i obłąkania (鬼祟及憑狂 *Kisū oyobi hyōkyō* [?], 19–25); **5.** Ospa (痘瘡 *Tōsō*, 26–31); **6.** Chirurgiczna wiedza Ajnów (アイヌが識れる外科 *Ainu-ga shireru geka*, 32–36); **7.** Trucizny do strzał (do łuków; 箭毒 *Sendoku*, 37–51); **8.** Rośliny lecznicze znane Ajnom (アイヌが識れる薬用植物 *Ainu-ga shireru yakuyō shokubutsu*, 52–66); **9.** Nazwy części ciała w języku ajnuskim (アイヌ語肢肢體名稱 *Ainugo shitai meishō*, 67–87); **10.** Nazwy chorób w języku ajnuskim (アイヌ語の病名*Ainugo byōmei*, 88–108); **11.** Porody (出産 *Shussan*, 109–117); **12.** Choroby u Ajnów (アイヌが疾病 *Ainu-ga shippei*, 118–139); **13.** Higiena w życiu Ajnów i tematyka z tym związana (アイヌが衛生上の生活等 *Ainu-ga eiseijō-no seikatsu-nado*, 140–164); **14.** Stabularyzowane dane dotyczące pacjentów-Ajnów (アイヌ患者表 *Ainu kanjahyō*, 165–203); **15.** Notatki (雜記 *Zakki*, 204–208); **16.** Moje osobiste opinie (私考 *Shikō*, 209–227).

Nietrudno zauważyć, że niektóre z tych tematów pojawiły się we wcześniejszych publikacjach doktora Sekiby (ten stopień naukowy uzyskał w 1929 roku), ale nie znaczy to, że wiedza ich autora z latami nie rosła. Niektóre tematy-pogawędki stanowią dla badaczy martwego już od dawna dla takich kontekstów sytuacyjnych, jakie stwarza interakcja lekarza z pacjentem, języka ajnuskiego nieocenialne bogactwo zapisów specjalistycznej leksyki medycznej w postaci glosariuszy ajnusko-łacińsko-niemiecko-japońskich.

Zapowiadane w prezentowanym liście Sekiby nowe poprawione i uzupełnione wydanie książki chyba nigdy nie doszło do skutku. Pośmiertnie zawartość została przedrukowana w jubileuszowym wydaniu, z okazji setnej rocznicy uro-

[16] Tytuł stanowią wyrazy z języka ajnuskiego, kolejno *potara-guru* ~ *epotara-guru* ‘doktor; osoba zajmująca się chorą/chorym w celu uzdrowienia’ < *potara* ~ *epotara* ‘modlić się za chorego, kurować chorobę’, też ‘odczuwać zaniepokojenie czyimś losem, kondycją’, a nawet ‘czuć się źle z powodu czyjejś nieobecności’; *tusuguru* ‘szaman’; *heshuriutare* ‘kapłan buddyjski albo shintoicki’, też ‘osoba, która wyłysiała przez chorobę’.

[17] Tytuł jest nieco skomplikowany dla krótkiego objaśnienia; autor koncentruje jednak uwagę na występującej w Chinach i Japonii pnącej roślinie o nazwie *ikema* (bez polskiego odpowiednika), *Cynanchum caudatum* (Miq.) Maxim. z rodziny *Asclepiadaceae* (trojeściowate z rodziny goryczkowców), której korzeń jest trujący (cf. Makino 1930: 204).

dzin autora, wyboru jego tekstów w 1966 roku, natomiast w 1980 wyszedł reprint oryginalnej edycji 1896.

Choć w literaturze przytacza się czasem wydawnictwo firmujące książkę[18], jej stopka redakcyjna na to nie wskazuje, oto jej treść i transkrypt oryginału:

[datowanie:] „wydrukowano – Meiji 29 rok grudnia dzień 18
wydano – Meiji 29 rok grudnia dzień 26
autor i wydawca – dr medycyny Fujihiko Sekiba
miejsce wydania – Ishikari-no kuni Sapporo-ku Ōdori
Nishi 4-chōme 6-banchi
drukarnia – Hokumon (~Kita Mon) Kappansho
Ishikari–no kuni Sapporo-ku Ōdori Nishi 4-chōme 1-banchi
(*hibaihin* – artykuł nie do sprzedaży)”

明治二十九年十二月十八日印刷
明治二十九年十二月廿六日發行
發行人・著者兼　醫學士醫學士關場 不二彦
石狩國札幌區大通西四丁目六番地
印刷所:　北門活版所
石狩國札幌區大通西四丁壹番地
(非賣品).

W Bibliotece Parlamentu japońskiego (国立国会図書館 *Kokuritsu Kokkai Toshokan*) w Tokio przechowywany jest (sygn. 特 1 3395) liczący około 40 stron rękopis Sekiby zatytułowany アイヌ医事談, czyli fonetycznie tak samo jak książka wyżej przedstawiona; tytuły książki i rękopisu różni jedynie zapis etnonimu <Ainu> w sylabariuszach *kana* – w tytule książki jest to *hiragana* (あいぬ), w tytule gustownie oprawionego manuskryptu – *katakana* (アイヌ). Manuskrypt zawiera dwa teksty pomieszczone w książce (numery 7 i 8 spośród wymienionych wyżej w opisie zawartości tomu z roku 1896).

Bronisław Piłsudski również zapisał się jako pionier w tej samej dziedzinie badawczej co Sekiba – pionierski charakter mają jego teksty dotyczące życia seksualnego Ajnów[19], trądu wśród ludów Sachalinu (1912) czy ajnuskiego szamanizmu, a także tekst o… praludzie *koropok-kuru* (1909). Jednak prace te ukazały się drukiem już po wyjeździe Bronisława z Japonii – z niektórymi, szczególnie tymi ogłoszonymi po niemiecku, Sekiba zapoznał się raczej na pewno, z publikacjami japońskojęzycznymi Piłsudskiego – absolutnie na pewno, chociaż i te pojawiły

[18] Cf. np. „Tokyo: Tōzai Shooku Zōhan” w Walker 2001: 293.

[19] Przytoczmy tylko jeden tytuł: „Pregnancy, delivery, miscarriages, twins, freaks, fertility and sterility, and menstruation among the aboriginal inhabitants of the island of Sakhalin (Nivhgu, Ainu and Oroks)”. CWBP 1, 362–390; cf. też Inoue 2018: 313–354.

się po odprawieniu przesyłki Piłsudskiemu przez Sekibę – pierwsza część jego tekstu o sytuacji Ajnów Sachalińskich ujrzała światło dzienne w druku 10 lipca 1906, Piłsudski odpłynął z Jokohamy 3 sierpnia (opuszczając Daleki Wschód na zawsze), a 10 sierpnia opublikowano drugą część wspomnianej pracy.

Z listu Sekiby wnioskujemy, że wysłanie książki o ludowej medycynie Ajnów i jej kontakcie z medycyną w świecie wiodącą było raczej jego inicjatywą, a nie np. odpowiedzią na prośbę o książkę. Sława Bronisława była już na tyle międzynarodowa i utrwalona, że to solidnie wykształcone i akademicko ustawione autorytety (bo nie tylko Sekiba) zaczęły zabiegać o kontakty z naszym badaczem-samoukiem.

* * *

Piłsudski wspomina Sekibę, bodaj tylko raz, w swoim artykule o trądzie (1912: 88) w ten sposób, że wymienia go jako jedno ze źródeł dla „małego przyczynku na temat Ajnów Sachalińskich" autorstwa Nikołaja Kiryłowa (dobrego swojego znajomego na Sachalinie) – konstatując brak jakiejkolwiek informacji w tej materii[20] (1912: 88, cf. też CWBP 1, 359). W swoim najważniejszym dziele (1912a: 25–28) zdecydował się zamieścić w bibliografii tylko publikacje „w językach europejskich", więc dla Sekiby miejsca w niej nie było. Zacytowany (przyp. 20) fragment o lekceważeniu Sekiby nie świadczy. Sam z dokonaniem Sekiby, mimo licznych w książce terminów w językach Bronisławowi znanych, zapoznać mógł się jedynie powierzchownie z pomocą swoich japońskich znajomych (przede wszystkim jego „przybocznego" tłumacza Uedy, zob. Majewicz 2012), naukowy tekst japońskojęzyczny z końca XIX wieku jednak był bardzo trudny (i takim pozostaje tym bardziej dziś) nawet dla dobrze wykształconego Japończyka. Badaczom pozostaje imperatyw wysiłku odszukania tego konkretnego egzemplarza, który został przesłany Piłsudskiemu wraz z przedstawionym w niniejszym tekście listem.

[20] „Nie mówi też nic o trądzie inny lekarz N. Kiryłow, który napisał artykulik o Ajnach […] opierając się […] również na pracach japońskich, szczególniej Dra Segiby z Sapporo o chorobach u Ajnów wyspy Yezo".

ANEKS. Koperta

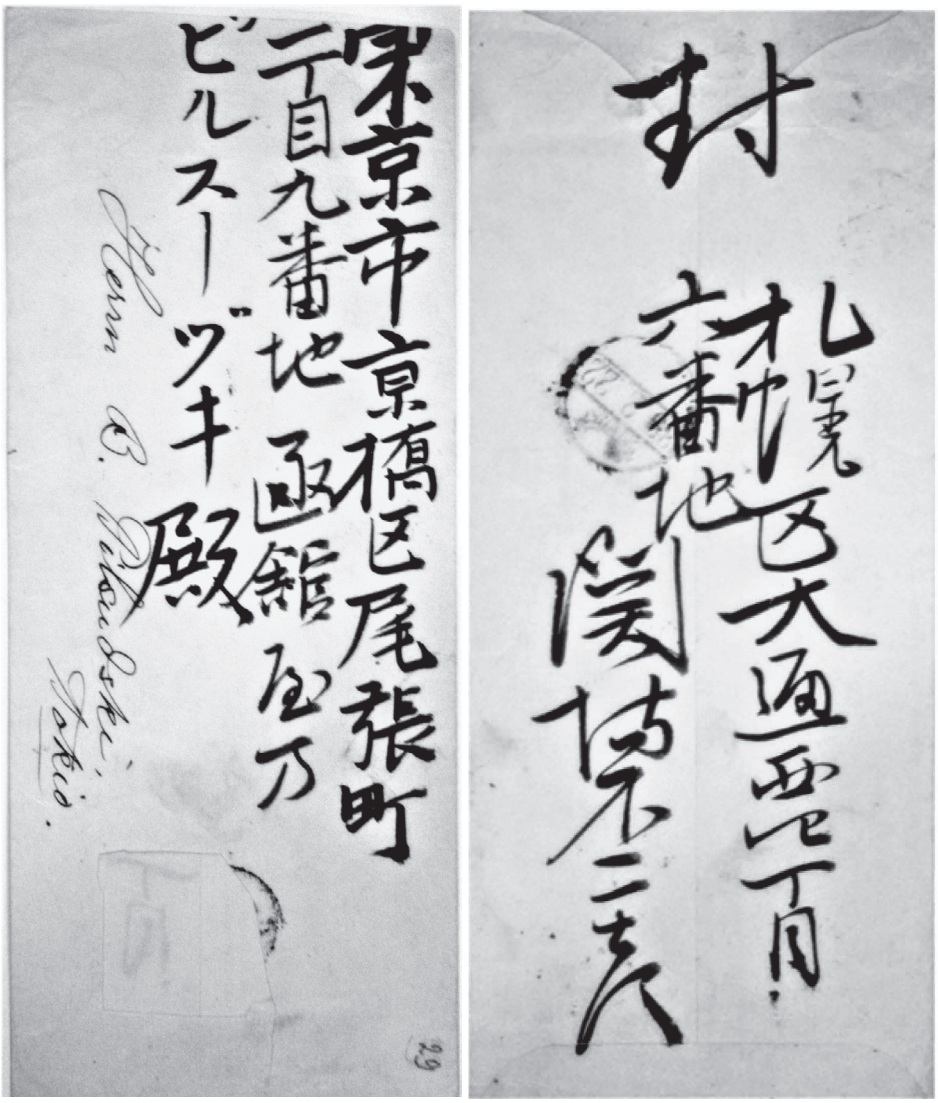

strona adresata (z lewej strony)**:**

29 [ołówek, numeracja archiwisty]

東京市京橋区尾張町	*Tōkyō-shi Kyōbashi-ku Owari-chō*
二丁目九番地函館屋方	*Ni chōme kyū banchi Hakodateya kata*
ピウスーツキ殿	*Pirusūtsuki-dono*
	Herrn B. Pilsudski, Tokio

[górny fragment stempla pocztowego – nieczytelne (wycięto znaczek)]

strona nadawcy:

札幌区　大道西四丁目　　*Sapporo-ku Ōdōri Nishi yon chōme*
六番地　　*roku banchi*
関場不二彦　　*Sekiba Fujihiko*

[na stemplu czytelna data 22.2.39].

LITERATURA PRZYWOŁANA

CWBP 1 1998. *The Collected Works of Bronisław Piłsudski. Volume 1, The Aborigines of Sakhalin*, *edited by Alfred F. Majewicz*. Berlin–New York: Mouton de Gruyter.

CWBP 2 1998. *The Collected Works of Bronisław Piłsudski. Volume 2, Materials for the Study of the Ainu Language and Folklore (Cracow 1912)*, *edited by Alfred F. Majewicz*. Berlin–New York: Mouton de Gruyter.

Grądzka, Anna [i] Alfred F. Majewicz 2019. „*Japonica* w archiwaliach po Bronisławie Piłsudskim w Bibliotece Naukowej PAU i PAN w Krakowie (8). Korespondencja pani Kimiko Torii do Bronisława oraz list pana Mitsugo Yokoyamy z pokładu s/s Dakota". *Rocznik Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie* 64, 145–159.

Grodziska, Karolina 1998. „Spuścizna rękopiśmienna Bronisława Piłsudskiego w zbiorach Biblioteki PAN w Krakowie i jej proweniencja". *Rocznik Biblioteki Polskiej Akademii Nauk w Krakowie* 43, 295–300.

Hata Yoshinobu 2011. *Hokushin no gotoku : Sekiba Fujihiko den* [jak ta Gwiazda Polarna – biografia Fujihiko Sekiby]. Sapporo: Hokkaidō Shuppan Kikaku Sentā.
. 秦温信2011。北辰の如く。関場不二彦伝。札幌: 北海道出版企画センター。

Hokkaido Shimbunsha (eds.) 1981. *Hokkaidō hyakka jiten* [encyklopedia Hokkaido], tomy 1–2. Sapporo: Hokkaidō Shimbunsha.
北海道新聞社編集 1981。北海道百科事典。上 下。札幌: 北海道新聞社。

IIEOS International Institute of Ethnolinguistic and Oriental Studies, Stęszew.

Inoue Kōichi (red.) 2018. *Bronisuwafu Piusutsuki-no Saharin minzokushi – nijūseiki hajime zengo-no Enciu, Nivufu, Uiruta* [sachalińska etnografia Bronisława Piłsudskiego – Sachalińscy Ajnu, Niwchowie, Orocy]. Sendai: Tōhoku Daigaku Tōhoku Ajia Kenkyū Sentā.
井上紘一　訳編　2018。ブロニスワフ・ピウスツキのサハリン民族誌 ~ 二十世紀初め前後のエンチウ、ニヴフ、ウイルタ。仙台: 東北大学東北アジア研究センター。

Irimoto, Takashi 1992. *Ainu Bibliography*. Sapporo: Hokkaido University.

Katō Katsuji [1960] [10]1975 (fifth printing). *Kato's Integrated English-Japanese Medical Dictionary* // *Igaku eiwa daijiten*. Tōkyō: Nanzandō. 加加藤勝治 1975 (第10版5刷発行)。医学英和大辞典。東京: 南山堂。

Kodama, Sakuzaemon 1970. *Ainu. Historical and Anthropological Studies*. Sapporo: Hokkaido University School of Medicine.

Majewicz, Alfred F. 1999. „Archiwalia po Bronisławie Piłsudskim w Bibliotece PAN w Krakowie i ich wykorzystanie". *Rocznik Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie* 44, 293–306.

Majewicz, Alfred F. 2007. „*Japonica* w archiwaliach po Bronisławie Piłsudskim w Bibliotece PAU i PAN w Krakowie (1). Dwa listy Itoe Tachibany do Bronisława Piłsudskiego". *Rocznik Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie* 52, 399–420 + 3 fotografie.

Majewicz, Alfred F. 2007a. „Krakowski autograf Futabatei Shimei i jego kontekst". [tekst dla księgi jubileuszowej Profesora Mikołaja Melanowicza w druku, dostępny też jako IIEOS Preprint 43 (2007), Stęszew: International Institute of Ethnolinguistic and Oriental Studies, opublikowany] w: Romuald Huszcza i Bartosz T. Wojciechowski (red.) 2013. *Inishie manabi aratashiki manabi – Studia japonistyczne dedykowane Mikołajowi Melanowiczowi*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego. Ss. 11–21.

Majewicz, Alfred F. 2008. „*Japonica* w archiwaliach po Bronisławie Piłsudskim w Bibliotece PAU i PAN w Krakowie (2). Dwa dokumenty podróżne wydane Piłsudskiemu przez Konsulat Cesarstwa Japonii w Korsakowie". *Rocznik Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie* 53, 251–258.

Majewicz, Alfred F. 2009. „*Japonica* w archiwaliach po Bronisławie Piłsudskim w Bibliotece Naukowej PAU i PAN w Krakowie 4. Listy Ajna Taronci w języku ajnuskim do Bronisława Piłsudskiego". *Rocznik Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie* 54, 381–405.

Majewicz, Alfred F. 2012. „*Japonica* w archiwaliach po Bronisławie Piłsudskim w Bibliotece Naukowej PAU i PAN w Krakowie (5). List Sentaro Kemuyamy do Susumi Uedy". *Rocznik Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie* 57, 339–52.

Majewicz, Alfred F. 2015. „*Japonica* w archiwaliach po Bronisławie Piłsudskim w Bibliotece Naukowej PAU i PAN w Krakowie (6). *Corrigenda* do *Japonica* 1 i [2]". *Rocznik Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie* 60, 181–6.

Majewicz, Alfred F. 2016. „*Japonica* w archiwaliach po Bronisławie Piłsudskim w Bibliotece Naukowej PAU i PAN w Krakowie (7). Korespondencja panny K. do Bronisława Piłsudskiego". *Rocznik Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie* 61, 161–81.

Makino Tomitarō 1940 [użyto ²1977]. *Makino Nihon shokubutsu zukan* // *An Illustrated Flora of Nippon, with the Cultivated and Naturalized Plants*. Tōkyō: Hokuryūkan.
牧野富太郎1940。牧野日本植物圖鑑。東京: 北隆館。

Ohnuki-Tierney, Emiko 1981. *Illness and healing among the Sakhalin Ainu. A symbolic interpretation.* Cambridge [et al.]: Cambridge University Press.

Piłsudski, Bronisław 1906. „Karafuto Ainu-no jōtai" [sytuacja Ajnów Sachalińskich]. *Sekai* [wprowadzenie 25, 8–15], 26, 57–66; 27, 42–9. Materiał dostępny w oryginale i polskim tłumaczeniu w: Wicherkiewicz 1993: odpowiednio 61–90 i 91–117; cf. też CWBP 1, 271–95.
露國ビルスドスキー氏寄稿　明治 39年。樺太アイヌの状態　上·下。世界25, 26, 27号。東京：京華日報社。

Piłsudski, Bronisław 1909. „Аборигены о. Сахалина". *Живая старина* 70–71/3, 3–16 oraz „Die Urbewohner von Sachalin". *Globus. Illustrierte Zeitschrift für Länder und Völkerkunde* (Braunschweig) 96/21, 325–30.

Japoński przekład Ryūzō Torii „Karafutotō-ni okeru senjūmin" opublikowany dwa razy w roku 1911 w *Jinruigaku zasshi* (oficjalnym czasopismie Tokijskiego Towarzystwa Antropologicznego) 27/2, 83–9; 27/3, 163–7; 27/4, 226–32 oraz w czasopiśmie *Hokutō* (Toyohara: Hokutōsha) 2/6, 28–36; 2/7, 42–8; 2/8, 37–41, reedycja w Inoue 2018: 263–281; japoński przekład Kana Wady „Karafuto ainu-no genjūmin" opublikowany w 1968 w piśmie *Kita Ajia minzokugaku ronshū* (Kanazawa–Tokio) 5, 23–34 oraz, jako „Saharin-no genjūmin", w Wada 1999: 179–203; English translation by A. Holborn „The Aborigines of Sakhalin" *Human Relations Area Files* 10 (1964), 1–16; see also English translation in CWBP 1, 222–35.

「B.Pilsudski述、鳥居龍藏譯、樺太島に於ける先住民」。『人類學雜誌』。『北斗』。

和田完訳「樺太の原住民」。『北アジア民族学論集』第5集。

和田完訳「サハリンの原住民」。

Piłsudski, Bronisław 1912. „Trąd wśród Gilaków i Ajnów". *Kwartalnik Etnograficzny Lud* 18, 79–91 [angielski przekład „Leprosy among Nivhgu and Ainu" w CWBP 1, 346–361].

Piłsudski, Bronisław 1912a. *Materials for the Study of the Ainu Language and Folklore*, collected and prepared for publication by Bronisław Piłsudski, edited under the supervision of J[an] Rozwadowski, PhD. Cracow: Imperial Academy of Sciences (Spasowicz Fund), „Spółka Wydawnicza Polska". Przedruk w CWBP 2, 2–272.

Sawada, Kazuhiko and Koichi Inoue (eds.) 2010. *A Critical Biography of Bronisław Piłsudski* vols. 1–2. Saitama: Saitama University Faculty of Liberal Arts.

Sapporoshi Ishikai 2008. *Shadan hōjin Sapporoshi Ishikai sōki hyakunen kinenshi* [druk okolicznościowy na 100-lecie Towarzystwa Lekarzy w Sapporo]. Sapporo: Sapporoshi Ishikai.

札幌市医師会発行2008社団法人札幌市医師会創基百年記念誌　札幌市医師会(非売品)

Sekiba Fujihiko 1896. *Ainu ijidan* [zob. tekst]. Sapporo: nakładem autora.

Reprinty: Kono Motomichi (ed.) 1980. *Ainu shi shiryōshū* 3 *Iryō, eisei hen* [materiały do dziejów Ajnów, zestaw reprintów 3 na temat 'opieka medyczna, higiena']. Sapporo: Hokkaidō Shuppan Kikaku Sentā; także w: Sekiba Fujihiko Sensei Seitan Hyakunen Kinenkai (eds.) 1966. *Sekiba Ridō senshū* [dzieła wybrane Fujihiko Sekiby – <Ridō> to buddyjskie imię (号) Sekiby]. Tōkyō: Kanehara Shuppan.

關場不二彦1896。あいぬ醫事談。札幌: 醫學士關場不二彦、非賣 品。

河野本道選者1980。アイヌ史資料集　第3巻。 医療，衛生編。札幌: 北海道出版企画センター。

關場不二彦先生生誕百年記念会編 1966。関場理堂選集。東京: 金原出版。

Sekiba Fujihiko 1887. „Ainugo shitai meishō" [nazwy części ciała w języku ajnu] 1–2. *Chūgai Iji Shimpō* 408, 6–10; 409, 16–25.

關場 不二彦1887。「アイヌ」語肢體名稱。中外醫事新報。

Sekiba Fujihiko 1887a. „Ainugo-no byōmei” [nazwy chorób w języku ajnu] 1–4. *Chūgai Iji Shimpō* 412, 5–8; 413, 22–24; 414, 28–30; 416, 19–22. [cf. Wada 1964].
關場 不二彦1887a。「アイヌ」語ノ病名。中外醫事新報。

Sekiba Fujihiko 1887b. „Ainu-ga shippei” [choroby u Ajnów]. *Chūgai Iji Shimpō* 406, 1–4; 407, 6–13.
關場 不二彦1887b。「アイヌ」語ガ疾病。中外醫事新報。

Sekiba Fujihiko 1907. „*Koropokkuru*-wa shōsetsu nari jitsu owasesaru shuzoku nari” [lud *koropokkuru* to fikcja]. *Hokkai Ihō* 7/2–3, 81–84.
關場 不二彦1907。「コロポックル」は小説なり實在せさる種族なり。北海醫報。

Sekiba Fujihiko 1907a. *Fukumaku kekkaku oyobi bōfukujutsu* [gruźlica otrzewnej a laparotomia[21]]. Tōkyō: Tōhōdō Shoten.
關場 不二彦1907a。腹膜結核及剖腹術。東京: 吐鳳堂書店。

Sekiba Fujihiko 1909. „Ainu-no joshi gekkei heishi nenrei chōsa” [studium menopauzy u kobiet ajnuskich]. *Hokkai Ihō* 9/2, 65.
關場 不二彦 1909。アイヌの女子月経閉止年令調査。北海医報。

Sekiba Fujihiko 1933. „Ezochi-no shutō-wa hompō-ni sakinzu: Nakagawa Gorōji” [Hokkaido w szczepieniu wyprzedziło nasz kraj: Goroji Nakagawa[22]]. *Ezo Ōrai* 10, 126–134.
關場不二彦 1933。蝦夷地の種痘は本邦に先んず: 中川五郎治。蝦夷往来。

Sekiba Fujihiko 1933a. *Sei-igaku tōzen shiwa yodan* [osobiste poglądy na dzieje przenikania i szerzenia się zachodniej wiedzy medycznej na Wschodzie]. Sapporo: nakładem autora[23].
關場不二彦 1933。西醫學東漸史話餘譚。札幌: **發行人**關場不二彦。

Staszel, Jan 2005. „Listy Bronisława Piłsudskiego do Juliusza Talko-Hryncewicza z lat 1909–1914”. *Rocznik Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie* 50, 187–250.

Wada Kan 1964. „Ainugo byōmei-ni tsuite // The Names of Diseases in the Ainu Language”. *Minzokugaku Kenkyū* 29/2, 99–112.
和田完1964。アイヌ語病名について。民族学研究 第 29 巻 第 2 号。

Wada Kan 1999. *Saharin ainu-no kumamatsuri. Piusutsuki-no rombun-o chūshin-ni* [święto niedźwiedzie u Ajnów Sachalińskich na podstawie prac Bronisława Piłsudskiego]. Tōkyō: Daiichi shobō.
和田完編著1999。サハリン ・ アイヌの熊祭、ピウスツキの論文を中心に。東京: 第一書房。

[21] Inspiracji dla interpretacji terminologii medycznej autorowi niniejszego tekstu dostarczał Kato 1975.

[22] Goroji Nakagawa (1768–1848) był przedsiębiorcą zajmującym się rybołówstwem na Yezo; uprowadzony przez Rosjan w 1807 roku trafił do niewoli i przebywał m.in. w Irkucku i Jakucku, gdzie zapoznał się z metodą szczepienia ochronnego poprzez prewencyjne zakażanie opracowaną przez Edwarda Jennera (1749–1823); ponieważ w 1812 roku powrócił na Yezo i wstąpił na służbę tam u feudałów Matsumae, siłą rzeczy takie szczepienie wprowadzono najpierw tam, dopiero później „do Japonii” (terytorium dzisiejszego Hokkaido włączono formalnie do Cesarstwa Japonii dopiero w 1869 roku i po dziś dzień się je „kolonizuje”).

[23] Sekiba wydał książkę nakładem własnym, ale w tym wypadku przekazał ją do sprzedaży wydawcy swojej pracy o gruźlicy otrzewnej (1907a) – Tohodo Shoten w Tokio (cf. Sekiba 1896).

Walker, Brett L. 2001. *The Conquest of Ainu Lands. Ecology and Culture in Japanese Expansion, 1590–1800)* [szczególnie rozdział „Epidemic Disease, Medicine, and the Shifting Ecology of Ezo", ss. 177–203]. Berkeley [et al.]: University of California Press.

Wicherkiewicz, Tomasz 1993. *Кратκій очеркъ экономическаго быта айновъ на о. Сахалинѣ i* 樺太アイヌの状態 [Karafuto Ainu-no jōtai] *Bronisława Piłsudskiego – komparatywna analiza tekstów z ustaleniem ich genezy i chronologii*. Stęszew: IIEOS. (Cf. Piłsudski 1906).

ALFRED F. MAJEWICZ

JAPONICA IN THE ARCHIVES LEFT AFTER BRONISŁAW PIŁSUDSKI IN THE CRACOW PAU-PAN ACADEMIC LIBRARY (9). FUJIHIKO SEKIBA'S MAILING (LETTER AND BOOK) SENT TO BRONISŁAW PIŁSUDSKI AND ITS SITUATIONAL CONTEXT

Keywords: Bronisław Piłsudski, Fujihiko Sekiba, Ainu, ethnomedicine, *japonica* in Cracow

SUMMARY

The present material constitutes the ninth installment of the series introducing Japanese documents preserved with Bronisław Piłsudski's archives in the Academic Library of the Polish Academy of Sciences and Lettres (PAU) and Polish Academy of Sciences (PAN) in Cracow and includes photocopies of a letter in German (with its envelope indicating the addressee and the sender in Japanese, its decipherment transcript, and translation into Polish) dated <Sapporo, February 20, 1906>, sent, together with an attached book, to Bronisław residing at that time in Tokyo by Dr. Fujihiko Sekiba, a renowned physician famous all over Japan, long-standing head of the Hokkaido Medical Association and a hospital (both founded by himself), but also medicine historian, anthropologist and one of the pioneers in Japanese ethnomedicine. The book of his own authorship was an extensive monograph on Ainu medicine studied also by Bronisław himself. The paper provides essential data concerning Sekiba's biography and his legacy (especially, his scientific publications and the hospital still existing and considered one of the leading medical institutions in Hokkaido), and the book in question itself, with an appeal to make every effort possible to trace and find the copy of the book (possibly with some personal dedication) sent, but so far unidentified: Piłsudski, a dedicated collector of "things Ainu", never easily parted with such items). The letter and the book mailed to Bronisław demonstrate how famous Piłsudski was in Japan as an Ainu researcher as early as 1906 (six years *prior* to the publication, in Cracow, of *Materials for the Study of the Ainu Language and Folklore* that secured for him the eternal reference in the annals of academic research worldwide. Mentioned have also been certain related publications on Ainu medicine by Piłsudski.

АЛЬФРЕД Ф. МАЕВИЧ

ЯПОНСКИЕ СЛЕДЫ В АРХИВНЫХ МАТЕРИАЛАХ БРОНИСЛАВА ПИЛСУДСКОГО В НАУЧНОЙ БИБЛИОТЕКЕ ПОЛЬСКОЙ АКАДЕМИИ ЗНАНИЙ И ПОЛЬСКОЙ АКАДЕМИИ НАУК В КРАКОВЕ (9). ФУДЗИХИКО СЕКИБА И ЕГО ПОСЫЛКА (ПИСЬМО И КНИГА)

Ключевые слова: Бронислав Пилсудский, Фуджихико Секиба, айны, этномедицина, японские материалы в Научной библиотеке Польской академии знаний и Польской академии наук в Кракове

АННОТАЦИЯ

Настоящим, девятым в серии (ср. Grodziska 1998, Majewicz 1999, 2007, 2007a, 2008, 2009, 2012, 2015, 2016, Grądzka & Majewicz 2019), текстом мы продолжаем представлять японские документы в архивных материалах Бронислава Пилсудского из собраний Научной библиотеки Польской академии знаний и Польской академии наук в Кракове. Мы вводим в научный оборот письмо Брониславу от доктора Фудзихико Секибы, сопровождающее авторский экземпляр монографии (1896) на тему народной медицины айнов – народа, исследование которого обеспечило Пилсудскому бессмертие в анналах науки. Секиба был известен по всей Японии и за её пределами как специалист в области медицины, истории медицины, а также как врач, значимость наследия которого не только сохраняется, но и возрастает до наших дней. Пилсудский также внёс свой вклад в область этномедицины айнов, причём его публикации в этой области представляли данные, полученные в ходе исследований независимо от Секибы, а весь этот результат стал доступен науке только в 1998–2011 годах как часть монументального (пока ещё четырёхтомного) издания собрания сочинений Бронислава Пилсудского (ср. CWBP). В тексте представлены фигура Секибы, упомянутый документ (факсимиле, транскрипт и перевод), а также описана ситуация связанная с пересылкой его Брониславу; содержится также обоснование призыва необходимости найти и/или установить судьбы переданной Брониславу книги. Эта переписка является фундаментальным свидетельством позиции Пилсудского в исследованиях айнов задолго до публикации её результатов, а также косвенно – позиции Пилсудского в мировой науке в целом.